

Wstęp

Niniejsza książka to trzeci już tom serii wydawniczej „Studia Glottodydaktyczne”, publikowanej przez Centrum Języka Polskiego i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców „Polonicum” nakładem Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego. Znalazły się w nim poszerzone i uzupełnione wersje referatów wygłoszonych podczas konferencji *Literackie obrazy kultury* (która odbyła się w marcu 2019 roku na Uniwersytecie Warszawskim, a zorganizowana została przez Centrum „Polonicum” oraz Stowarzyszenie „Bristol” Polskich i Zagranicznych Nauczycieli Kultury Polskiej i Języka Polskiego jako Obcego) oraz artykuł, który nie był prezentowany na wspomnianej sesji, ale został napisany specjalnie do tej publikacji.

Wszystkie zgromadzone w tomie teksty podejmują problematykę wykorzystywania utworów literackich w nauczaniu języka polskiego jako obcego i skupiają się na tym aspekcie literatury, jakim są zawarte w niej treści kulturowe, czyli właśnie na tytułowych literackich obrazach kultury. Pomysł na taką publikację zrodził się – podobnie jak wcześniej inicjatywa konferencji – z potrzeby usystematyzowania spostrzeżeń i refleksji teoretycznych, wynikających z praktyki nauczania kultury polskiej przez literaturę na zajęciach z cudzoziemcami. Wszyscy, którzy próbują zaciekawić obcokrajowców literaturą polską, wiedzą, że cudzoziemscy słuchacze traktują utwory literackie przede wszystkim jako źródło wiedzy o naszej kulturze. My zaś, uczący, czytamy wszelkie teksty przez pryzmat glottodydaktyczny, zaznaczając zakładką opisy rodzimych tradycji, świąt, schematów typowych zachowań, przesądów funkcjonujących w kulturze polskiej. Wychwytujemy fragmenty ilustrujące polską grzeczność językową, odzwierciedlające tabu w Polsce albo autostereotyp Polaków, czy wreszcie nasycone leksykulturą lub skrzydlatymi słowami.

Takich utworów literackich, wyraziście obrazujących i opisujących rozmaite przejawy polskiej kultury, jest wiele – zarówno wśród klasyki, jak i w dziełach współczesnych. Każdy, kto zajmuje się glottodydaktyką polonistyczną, z pewnością niejednokrotnie odwoływał się do nich na zajęciach, a niejednen

z tych utworów stał się zapewne kanwą interesujących lekcji i oryginalnych ćwiczeń. Ambicją i zamysłem tego tomu jest dostarczenie małej antologii tekstów-portretów polskiej kultury, jak również sprawdzonych scenariuszy lekcji. Książce przyświeca też chęć przedstawienia dobrych pomysłów na nauczanie kultury polskiej przez literaturę oraz na jej przemycanie na zajęciach pod pretekstem przybliżania polskiej kultury. Publikacja odpowiada także na potrzebę stworzenia przestrzeni do dyskusji o obrazach kultury polskiej w naszej literaturze z perspektywy glottodydaktycznej.

Na tom składa się dziesięć artykułów, które zostały pogrupowane tematycznie na trzy rozdziały. Rozdział pierwszy, zatytułowany *Literatura jako źródło wiedzy o kulturze na zajęciach z języka polskiego jako obcego – rozważania teoretyczne*, skupia teksty będące refleksją na temat przesłanek, strategii i celów wprowadzania utworów literackich do nauczania cudzoziemców polszczyzny oraz kryteriów ich wyboru.

Andrzej Zieniewicz w otwierającym książkę esaju *Nauczanie kultury i pragnienie opowieści* postuluje, by, poszukując trafnych propozycji literackich, porzucić klasyczne dzieła reprezentujące „kulturę w muzeum”, utożsamianą z utworami, które prawie nikogo dzisiaj nie interesują, na rzecz tekstów odzwierciedlających ideę „kultury w działaniu”, a więc takich, które na różne sposoby usiłują nawiązać rzeczywisty kontakt z czytelnikiem, nierzadko konkurując z mediami i innymi dziedzinami sztuki. Badacz pisze m.in. o utworach, które włączają w tekst obrazy lub fotografie, jak również o fenomenie tworzenia iluzji dziania się tu i teraz oraz dominacji zdarzenia nad literackim opisem – ten efekt można zaobserwować np. w reportażach czy w różnych formach autoprezentacji pisarzy.

Z kolei Tamara Czerkies poświęciła swoje studium *Zdarzenie lektury, czyli „możesz nie”... O roli nauczyciela, kryteriach doboru tekstu oraz modelach czytelniczych na zajęciach z języka polskiego jako obcego z wykorzystaniem literatury* samemu zjawisku zetknięcia się cudzoziemców z literaturą tworzoną w języku obcym. Przywołuje prace autorów badających czytanie literatury w rodzimym języku, by wykorzystać ich ustalenia w refleksji na temat lektury polskich utworów literackich przez cudzoziemców. Czerkies apeluje o zachęcanie uczących się do własnych interpretacji poznawanych tekstów, nawet jeśli odbiegają one od kanonicznych odczytań. Zwraca uwagę na to, że kiedy obcokrajowcy czytają po polsku, stykają się z inną kulturą, ale teksty postrzegają nieuchronnie przez pryzmat tej kultury, która ich ukształtowała.

Wiola Próchniak w artykule *Poezja kultury – kultura (w) poezji. Literackie i kulturowe aspekty nauczania języka polskiego jako obcego* dokonuje przeglądu najważniejszych publikacji dotyczących nauczania kultury, a w jego drugiej części rekomenduje wprowadzanie utworów poetyckich, które zdaniem autorki są szczególnie nasycone treściami kulturowymi i prezentują je w sposób oryginalny językowo. Próchniak podaje także konkretne przykłady wierszy

ilustrujących różne zagadnienia kulturowe, które można z powodzeniem wykorzystać na zajęciach.

W rozdziale drugim pt. *Literackie portrety kultury w polskich powieściach współczesnych* zgromadzone zostały trzy artykuły, które łączy postulat prezentowania na lekcjach fragmentów współczesnych powieści polskich wybranych pod kątem obecności treści kulturowych ciekawych i przydatnych z perspektywy glottodydaktycznej. W każdej z tych publikacji można wyróżnić część teoretyczną, dotyczącą m.in. nauczania cudzoziemców różnych aspektów kultury polskiej, korzyści wynikających ze stosowania literatury na zajęciach czy kryteriów wyboru utworów, oraz praktyczną, którą stanowią konkretne propozycje ćwiczeń opartych na analizowanych tekstach literackich czy wręcz całe scenariusze lekcji.

Rozdział otwiera studium Justyny Zych pt. *Najnowsze polskie powieści jako źródło wiedzy o życiu codziennym współczesnych Polaków*. Autorka stawia tezę, że wykorzystywanie fragmentów utworów literackich jest możliwe i wskazane na każdym poziomie zaawansowania językowego, o ile są to teksty właściwie dobrane. Zaleca, by prezentować na zajęciach fragmenty najnowszych powieści polskich obrazujące życie codzienne współczesnych Polaków, gdyż jest to jej zdaniem aspekt kultury szczególnie interesujący dla cudzoziemców uczących się polszczyzny. Badaczka proponuje na zajęcia z obcokrajowcami trzy fragmenty polskich powieści współczesnych: urywek książki *Jak pokochać centra handlowe* Natalii Fiedorczuk na poziom A1, ustęp utworu *Lata powyżej zera* Anny Cieplak na poziom B1 oraz akapit publikacji *Siódemka* Ziemowita Szczerka na poziom C1. Analizie treści kulturowych zawartych w tych tekstach, jak również występującego w nich słownictwa, towarzyszą propozycje ćwiczeń rozwijających różne sprawności językowe.

Izabela Wieczorek postanowiła natomiast przygotować lekcję na podstawie książki *Chmurdalia* Joanny Bator. Wykorzystała ważny powieściowy rekwizyt – nocnik Napoleona – jako pretekst do dyskusji z cudzoziemcami o tematach wstydliwych i tabuizowanych w różnych kulturach. W artykule „*Chmurdalia*” Joanny Bator na zajęciach z języka polskiego jako obcego, czyli wstyd, tabu i literatura autorka zaznaczyła, że powieść ta porusza wiele kwestii uchodzących w Polsce za kontrowersyjne. Zaakcentowała też rozbudowaną charakterystykę głównej bohaterki i jej matki, które uosabiają przeciwstawne światopoglądy i postawy życiowe. Kontrast ten został wyzyskany w zaproponowanych przez Wieczorek ćwiczeniach leksykalnych, które znalazły się w aneksie.

Monika Válková Maciejewska zauważa w swoim tekście, że Polacy nie zawsze potrafią opisać czy wyjaśnić cudzoziemcom rodzime zwyczaje, choć oczekują od nich zainteresowania polską kulturą i wiedzy na ten temat. Twierdzi, że w sukurs i obcokrajowcom, i uczącym języka polskiego jako obcego może przyjść literatura, która często przywołuje polskie święta i rytuały. Autorka pokazuje to na przykładzie powieści Wita Szostaka *Chochół*, która

zawiera obszerny i szczegółowy opis polskich tradycji wigilijnych. W artykule *Tradycja bliska czy już daleka? Wita Szostaka uwikłanie w obrzędowość („Chocholy”)* omówiła wybrany fragment książki i zaproponowała oparte na nim ćwiczenia.

Rozdział trzeci: *Literackie obrazy kultury – różne gatunki, różne epoki* jest najbardziej eklektyczny, ponieważ znalazły się w nim – jak wskazuje sam tytuł – artykuły traktujące o utworach literackich reprezentujących rozmaite gatunki i pochodzących z różnych okresów.

I tak Aleksandra Achtelek w swoich poszukiwaniach literacko-glottodydaktycznych skupia się na zagadnieniach najbardziej aktualnych i dyskutowanych w mediach. Naturalny wydaje się więc badaczce wybór reportażu jako gatunku, który z definicji porusza istotne w danym czasie tematy. W artykule *Reportaż jako narzędzie w przekazie wiedzy o kulturze polskiej* Achtelek podejmuje kwestię migracji i stosunku polskiego społeczeństwa do reprezentantów innych kultur. Autorka twierdzi, że wszechobecny w naszym kraju polonocentryzm i wyraźny brak otwartości większości Polaków na szeroko rozumianą Inność przeczą stereotypowemu przekonaniu o polskiej gościnności. Podkreśla szczególnie, jak trudno zaadaptować się do polskiej rzeczywistości dzieciom migrantów. Na zajęcia proponuje lekturę reportażu pt. *Lekcja czeczeńska* Marty Mazuś, który opisuje, jak polska szkoła radzi sobie ze zjawiskiem migracji.

Anna Roter-Bourkane sugeruje zaś przedstawienie na zajęciach powieści historycznej osadzonej w czasach saskich. Pomimo anachroniczności i trudności językowej szkicu powieściowego *Herod-baba* Józefa Ignacego Kraszewskiego autorka dostrzega możliwość kreatywnego wykorzystania jego fragmentów na zajęciach z zaawansowanymi słuchaczami. W artykule *„Herod-baba” J.I. Kraszewskiego – kobiecość w wersji polskiej i obcej, czyli czytanie po polsku ze stereotypami narodowościowymi i historycznie umotywowanymi w tle* przedstawia ćwiczenia bazujące na kontrastowej charakterystyce głównej bohaterki, cnotliwej polskiej szlachcianki, i francuskiej tancerki, będącej w powieści uosobieniem wszelkich przywar. Roter-Bourkane zauważa, że ten tekst daje też asumpt do poruszenia wątku tendencyjnej krytyki cudzoziemszczyzny, który widoczny jest w dawnej literaturze polskiej.

Tymczasem Paulinie Potasińskiej pomysł na zajęcia dostarczyła twórczość Jeremiego Przybory, która wciąż jest żywo obecna w polskiej kulturze, choćby dzięki celnym refrenom piosenek Starszego Pana. Jednak autorka sięgnęła nie po repertuar kabaretowy, lecz po mniej znany trzyczęściowy cykl prozy autobiograficznej. Wybrała fragment *Memuarów*, w którym Przybora opisuje swoje pochodzenie oraz przybliży postaci swoich przodków. Potasińska zauważyła, że stanowić on może kanwę ciekawej lekcji o rodzinie w grupach zaawansowanych, w których rzadko wraca się do tej tematyki, choć jest ona przewidziana w programach nauczania także na poziomach C1 i C2. Artykuł *„Meteorologia wspomnień” rodzinnych Jeremiego Przybory, czyli genealogia dla zaawansowanych* zamyka aneks zawierający ćwiczenia oparte na wybranym fragmencie prozy.

Wreszcie Wioletta Hajduk-Gawron zachęca do odkrycia na potrzeby glottodydaktyczne potencjału poezji konkretnej. W szkicu *Inspiracje poezją konkretną na zajęciach z języka polskiego jako obcego* autorka przypomina, że ten szczególny gatunek łączy słowo i obraz, a sposób zapisu wiersza utrzymanego w tej poetyce sugeruje jego znaczenie lub do niego nawiązuje. Według Hajduk-Gawron te właściwości predestynują wręcz poezję konkretną do nauczania cudzoziemców, zwłaszcza że mogą oni zetknąć się z jej przykładami także w przestrzeni miejskiej, w postaci murali czy graffiti. Autorka przywołuje kilka utworów Stanisława Dróżdża, najbardziej znanego polskiego konkretysty, a następnie proponuje ćwiczenia zainspirowane poezją konkretną.

Po tej wstępnej prezentacji zawartości tomu pozostaje wyrazić nadzieję, że lektura zgromadzonych w książce artykułów będzie ciekawa i inspirująca dla czytelników, a przedstawione w niej propozycje pracy z tekstami literackimi okażą się przydatne i owocne dla wszystkich, którzy zechcą po nie sięgnąć.